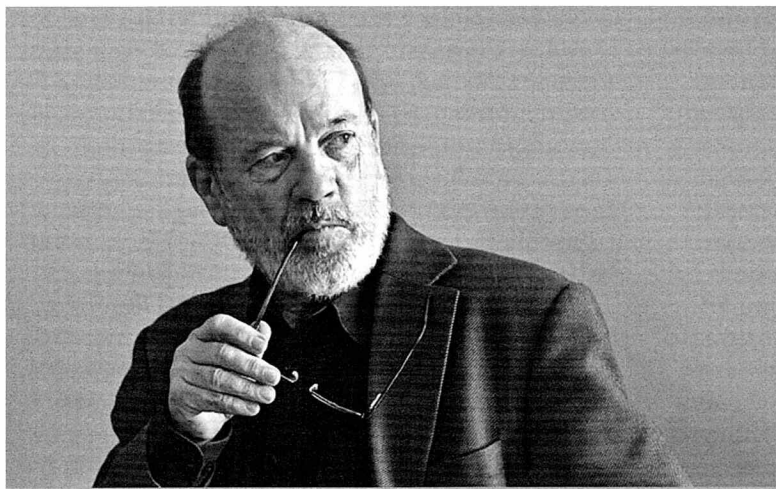

KNUD VILBY ANMELDER:

1

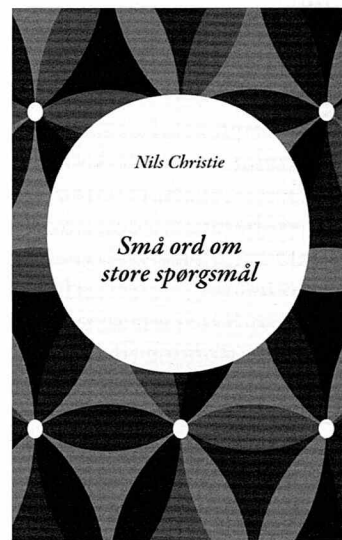
Preben Wilhjelm:
Krisen og den udeblevne systemkritik.
64 sider, kr. 78,-.
Forlaget Politisk Revy

2

Jacob Mchangama:
Fri os fra friheden.
En dansk historie om frihed i forfald.
175 sider, kr. 180,-.
Gyldendal

3

Nils Christie:
Små ord om store spørgsmål.
Oversat af Ole Lindegård Henriksen
126 sider, kr. 198,-.
Forlaget Mindspace.

Det kan gøres bedre

Systemkritik og anvisninger af andre måder at løse eller dæmpe finanskriser på

”Den marxistisk inspirerede venstrefløj har altid været stærkere i analysen end i anvisning på svar”, skriver Preben Wilhjelms i den lillebitte men stærke bog om ”Krisen og den udeblevne systemkritik”

Han prøver at rette op på forsyndelsen ved både at analysere og komme med anvisninger. Det gør han meget pragmatisk og realistisk. Den traditionelle industriarbejderklassens tid er forbi, og når folk protesterer mod arbejdsløshed og elendighed i dag, vender de sig snarere til højrepopulistiske partier, end til en venstrefløj, der vil (eller ville) omdanne samfundet i socialistisk retning. Derfor må man se på muligheder, der ikke kræver et systemskifte, men som dog er mindre perspektivløse end bankpakkerne og finanspagten.

Det er en realitetssans, der gør forslagene svære at afvise. I analysen af krisen og besynderligheden af at også socialdemokrater reagerer neoliberalt og konservativt, påpeger Wilhjelms, at markedsmekanismen i dag fungerer så at selv mindre ubalancer eller afvigelser fører til meget alvorlige internationale kriser. Det er vrøvl, når eksempelvis statsministeren taler om, at VK-regeringen opførte sig specielt økonomisk uansvarligt. Når statsfinanserne pludselig går fra stort årligt overskud til enormt underskud, skyldes det dels at markedet tørrer krisen af på staten, dels at ubalancerne forstærkes. Når det private erhvervsliv fyrer folk, overtager det offentlige forpligtelsen. Udgifterne stiger voldsomt, samtidig med at indtægterne i form af skat og moms mv. går ned. Det fører til flere stramninger, fyringer og nye indtægtsfald.

Vi kommer i den absurde situation, at vi opfordres til at købe flere fladskærme (svinge Dankortet) samtidig med at krisen hindrer fornuftige offentlige investeringer, så vi får ikke lov til at bruge penge på eksempelvis at få en lavere klassekvotient i skolen.

”De herskende tanker er de herskendes tanker”, og de herskende har blandt andet fået solgt det dogme, at offentlig virksomhed er en udgift, mens privat virksomhed er indtægt. Det er vrøvl, og der er talrige eksempler på det (Wilhjelms angiver en del). Men langt hen ad vejen er dogmet også købt af den nuværende regering.

Bankpakkerne er en del af det. For at redde et sygt system, har man alene i Danmark lavet bankpakker for mere end 4.000 kr. pr. dansker. Alle banker (undtagen Nationalbanken) er som bekendt private, selv om netop bankvirksomhed kan drives udmærket i statsligt eller anden form for offentligt regi. Vi havde postgiro, vi havde Statsanstalten for Livsforsikring. Og vi har ATP, der ikke røg ud i samme kriser som eksempelvis Danske Bank.

Et lille relevant sidespring. Min kone blev rasende på det intellektuelle plan, da det for snart mange år siden gik op for hende, at ingen dansker i dag kan få penge ud af det offentlige, uden at gå via en kapitalistisk bank. Nemkontoen skal altid være privat. Intet rådhus udbetaler penge, ingen postgiro, ikke Nationalbanken. Staten kan ikke selv sende penge til sine borgere. Det er da grotesk.

Alle banker er private og samtidig er de vævet tættere og tættere sammen. Banker og realkreditinstitution arbejder tæt sammen eller ejer hinanden. De sender kunder til hinanden, og kunderne kan ikke stole på rådgivningen. En anden sidebemærkning: Her i sommer mødte jeg en driftig økologisk landmand med mere end 300 malkekøer og en

gæld på 60 millioner kroner. Han klynkede ikke. Det skulle han nok klare. Han havde forstand på økonomi, men inden han tog lån sikrede han sig, at hans realkreditinstitution og bank intet som helst har med hinanden at gøre. Så kan han få uafhængighed og rimelig rådgivning. Men det kræver mere og mere ekspertise at stå op mod bankrådgiverne.

Og så er det i øvrigt sådan, at krise og bankpakker, som Wilhjem beskriver, har medført at bankerne trods gigantiske milliardpakker har reduceret långivningen. Nu kan det bedre betale sig for dem at købe de statsobligationer, der på grund af samme krise og samme bankpakker udstedes i en lind strøm. Bankernes krise har fået regeringerne til at sprøjte milliarder ind i bankerne. Derfor må der udstedes flere og flere statsobligationer, og renterne stiger internationalt. De obligationer kan bankerne så investere i frem for at låne penge ud til at skabe arbejdspladser.

Tilbage til hvad der kan gøres. I overskriftform:

Wilhjem foreslår, at staten ikke blot overtager usunde dele af banker i krise, men også de sunde dele, som kan sikre fortsat samfundsgavnlig långivning.

Han foreslår, med reference til afdøde Erling Olsen, at man interesserer sig for andre og mere robuste finanssystemer efter joint venture-modeller, der er forpligtende for bankerne.

Han foreslår en opsplittning af de finansielle supermarkeder. Danske Bank har i dag forpligtelser, der svarer til fire gange det årlige danske statsbudget.

Han vil som alle andre fornuftige væsener have en Tobin-skat, der kan være med til at dæmpe finansiell spekulation.

Så vil han have en skatteomlægning og påpeger, som alle eksperter, at der netop nu, hvor boligpriserne er lave, er en historisk chance for at flytte skat væk fra arbejde og over på ressourcer, herunder boliger og jord. Skat på bl.a. produktionsvirksomheders ressourceforbrug kan også gøre samfundet mere bæredygtigt og fremme en fremtidsorienteret klimarespekterende produktion.

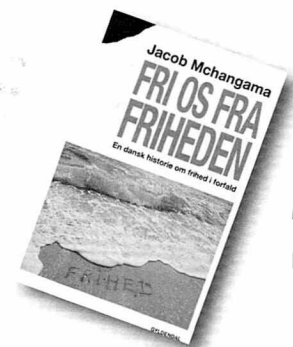
Og så er der hele tabu-spørgsmålet om brugerbetaling. Wilhjem kaster det op i luften og lander det på en ny måde. Virksomheder forlanger, at det offentlige uddanner arbejdskraften og holder den i live og i gang efter fyringsrunder, så der altid er kvalificeret arbejdskraft til virksomhederne, når de har brug for det. Hvorfor skal de ikke betale en afgift for det, og hvorfor skal de ikke betale en del af det, det koster at producere meget højtuddannede mennesker? Måske vil det betyde, at de højtuddannede tjener lidt mindre, men det vil så gavne konkurrenceevnen.

Der er flere forslag, blandt andet til støtte for konjunkturudjævning, men der skal også være noget at læse i bogen. Det er en god bog.

Er Preben Wilhjelm's forslag tilstrækkelige til at hindre tilbagevendende kriser? Jeg kan tvivle. Men til gengæld er hans indsigt og pragmatisme så stor, at politikere, som dem der p. t. har regeringsansvar i Danmark, ikke kan hævde, at de gør det eneste mulige, når de flytter penge fra offentligt regi til privat forbrug, og lader krisen ramme de fattige. Han viser, at der er andre og bedre muligheder, og han udfordrer den herskende politiske tænkning, også på den bløde venstrefløj og i centrum.

Det er der sandt for dyden brug for.

Han burde holde begge øjne åbne!

2

Som halvstor dreng kom jeg i diskussion med en af min storebrors kammerater. Med henvisning til den personlige frihed kritiserede han, at staten blandede sig i om folk brugte styrthjelm eller ikke på motorcyklerne, "hvis folk er tåbelige nok til at køre uden hjelm er det deres egen sag og deres eget ansvar, hvis de bliver smadret". Jeg modargumenterede, at det da ville koste samfundet en hel masse til hospitaler, forsikringsudbetaling og meget mere. Så det gik ud over andre. Også.

Jeg husker det nok, fordi jeg egentlig synes jeg klarede mig ret godt i den diskussion. Og jeg genhuskede det under læsningen af Jacob Mchangamas bog "Fri os fra friheden". For han starter også med det klassiske frihedsbegreb, som siger, at den enkelte har ret til at tænke og handle frit, så længe det ikke skader andre.

Problemet er, at spørgsmålet om, hvad der skader andre, har der aldrig og bliver der aldrig enighed om. Det er til konstant forhandling.

Helt centralt i bogen står den individuelle ejendomsret, som sikrer autonomi og selvstændighed og dermed menneskelig frihed. Men man skal have gigantiske ideologiske skyklapper for at undgå at se, at ejendomsretten for nogle indskrænker friheden for andre. Og man behøver ikke at gå tilbage til ejendomsretten til slaver, eller til sociale konflikter mellem godsejere og livegne (stadig en social realitet i dele af verden) for at konstatere det problem. Det er klart at koncentreret og monopoliseret ejendomsret også i moderne samfund fratager mennesker frihed. Det kan i en række samfund og beskyttede industrizoner være retten til frit at organisere sig, der forsvinder. Men nogle ejendomsret kan også fratage andre den samme rettighed, fordi kampen om ressourcer (inklusive jord) fører til monopolisering, og fordi mængden af centrale ressourcer er begrænset. De, som har meget, får endnu mere, og de, som intet har, får frataget endog det allersidste. Store jordejere skaber flere ejendomsløse.

Se bare på mellemklassens gradvise reduktion i USA til fordel for en ekstrem overklasse og genkomsten af noget, der kan lignedes med et klassisk pjalteproletariat.

Mchangama kommer fra Cepos og er ideolog. Men han er også ind i mellem en spændende og vidende analytiker, og det gør ham ofte god for debatten. Han er ikke helt så forudsigelig som mainstream-CEPOS, fordi han har været ret konsekvent i sin kritik af borgerlige overgreb på frihedsrettigheder. Og både venstrefløj og kulturradikale har kunnet "bruge ham" når han eksempelvis har kritiseret, at antiterror-lovgivningen er i konflikt med fundamentale frihedsrettigheder og misbruges til præventive anholdelser, indgreb overfor demonstrationsfrihed og indførelse af et overvågnings-samfund, som går langt videre, end hensynet til kampen mod terror kan retfærdiggøre.

Alligevel er det denne bogs primære svaghed, at Mchangama er meget mere ideolog end han er analytiker. Hans hovedtese er, at friheden er i krise, og at politikerne over hele det politiske spektrum har langt mindre respekt end tidligere for de grundlæggende frihedsrettigheder. I argumentationen for denne tese giver han klare eksempler på politisk dobbeltmoral, som når nogle politikere den ene dag hylder ytringsfriheden og retten til at kritisere profeten og alle hans muslimske venner, men den næste dag vil forbyde parabolantennor og begrænse debatten på internettet. Men han kommer også til at romantisere fortiden og en anden tids politikeres frihedsopfattelse.

Jeg er så gammel, at jeg husker den generelle hastighedsbegrænsning på 60 kilome-

ter i timen for biler på danske veje, og den senere kampagne for fri hastighed. For 40-50 år siden blev der dræbt 6 gange så mange mennesker i trafikken som i dag, selv om der var langt færre biler. Med datidens veje var det blevet endnu mere blodigt uden hastighedsbegrænsninger, men naturligvis var det en indskrænkning af den enkeltes frihed.

Der er ingen forudgiven facitliste i spørgsmål om afvejningen af forbud og begrænsninger i forhold til den enkeltes frihed. Det betyder ikke, at diskussionen om formynderi versus personligt ansvar er ligegyldig, men med en alt for skråsikker ideologisk tilgang kan den blive det.

Retten til liv er en vigtig grundrettighed, men netop på sundhedsområdet skinner Jacob Mchangamas ideologiske blindhed stærkt igennem. Han skriver om sundhedsfacisme (et farligt udtryk) og argumenterer for, at alkohol, tobak og brun sovs er folks egen sag, og at ingen reelt tvinges til at blive udsat for passiv rygning. Han kritiserer et forslag om forbud mod "kosmetisk brug af solarier for unge under 16 år" og dopingkontrol på motionscentre, og han mener såmænd også (apropos styrthjelmene), at kravet om sikkerhedsseler er formynderisk.

Mærkeligt nok synes han, at asbest-forbudet er ok. Der er altså grænser, også for producenternes frihed. Men stort set forlanger han frihed for alle, også de helt unge – til en hvilken som helst form for sundhedsskadelig levevis, og frihed for erhvervslivet til at producere, støtte og stimulere individets frivillige selvdestruktion. Uanset afledede samfundsomkostninger.

Jeg gør så relativt meget ud af sundhedsdelen, fordi Mchangama selv konkluderer (side 93), at udviklingen hen mod sundhedsfascisme (og det er det han ser), er farligere for os end for eksempel de retssikkerhedskrænkelser og indskrænkninger af frihedsrettighederne, der er et udslag af antiterror-tiltag. I forhold til antiterror-lovgivningen er der nemlig uafhængige domstole, der sætter grænser, hvorimod der ingen grænser er for udviklingen henimod sundhedsfascisme og forbuds-Danmark.

Da jeg var nået til konklusionen om, at indsatsen mod solarier og rygning dybest set er farligere for samfundet end begrænsninger af retssikkerheden ved misbrug af terrorlovgivningen, var jeg reelt stået af Mchangamas projekt. Analysen lider virkelig under hans enøjede grundholdninger.

Men jeg skal så tilføje, at jeg læste videre og i en vis udstrækning stod på igen. For Mchangama kan analysere. Hans senere afsnit om forholdet mellem terrorlovgivning og retssikkerhed og om religion og ytringsfrihed indeholder nogle af de nuancerede og skarpe analyser, som jeg i høj grad savner, når han tromler frem mod sundhedsfanatikere og skeptikere i forhold til ejendomsretten. Og når han er bange for at give Skat beføjelser i forhold til skattesvindlere.

Han er nok skarpest, hvor hans baggrund som jurist giver størst indsigt. Havde bogen i højere grad været præget af den form for indsigt og analyse, ville den være væsentligere både for højre- og venstre fløj i det politiske spektrum.

Det er vigtigt, at udviklingen i balancen mellem overvågning og statsindgreb på den ene side og personlig frihed på den anden hele tiden overvåges og diskuteres. Derfor er der brug for en bog som denne. Han skulle bare have skrevet den med begge øjne åbne.

Skriv og tal ordentligt

3

Handlingerne kom før ordene, og handlinger er også meningsbærende som sprog. Det kan være godt at få at vide, når man stort set har levet af at sælge ord, mundtligt eller skriftligt. Ord er redskaber for at udtrykke meninger eller videregive informationer. Men der er andre måder at gøre det på. De ordløse kan også have sprog, og så skal de mennesker, der bruger ordene til kommunikation i øvrigt gøre det ordentligt.

Den store gamle norske kriminolog og samfundsforsker Nils Christie har i sin alderdom samlet og videregivet ord om ordene. En af grundene til at hans forskning har fået enorm udbredelse, også langt ud over Norge, er, at han har været dygtig til at bruge et klart forståeligt ikke-akademisk sprog til formidling af sine tanker og analyser. Det er også en grund til, at han har mødt modstand i indforståede forskerkredse.

En af hans kendteste bøger hedder "Hvis skolen ikke fandtes". Han skriver selv, at han nok havde ærgret visse samfundsforskere mindre, hvis han havde kaldt den "Uddannelsesinstitutionen som modtager af residual kategorier i højindustrialiserede samfund". Til gengæld ville den heller ikke have fået større betydning for skole- og uddannelsesdebatten. Det gjorde "Hvis skolen ikke fandtes".

Men det kan koste at skrive på et godt og almindeligt norsk. Christie fortæller om en ung studerende, der havde lært at tale fag på almindeligt sprog. Hun kom lidt trist tilbage efter at have læst et år ved et andet samfundsfag. Ingen havde troet, at hun kunne noget, fordi hun ikke brugte de samme fine ord i tale og skrift, som de gjorde. "Jeg har også selv været genstand for samme mistanke", skriver han.

Bogen er en blanding af den slags refleksioner og en stribe nyttige anvisninger på, hvordan det almindelige og forståelige sprog kan bruges, også når det drejer sig om formidling af forskning, og for Christie er det en given ting, at stort set al samfundsforskning kan formidles, så alle kan forstå det. Selv om de fleste fag har fagtermer, er der ingen grund til at det udarter til en form for fagligt stammesprog, der sender signaler om, at her taler de indviede med hinanden – og lukker andre ude.

Ikke alle skriver lige godt, men det handler om vilje til forståelighed og derefter om at lære at skrive, også på en måde der gør det muligt for læseren eller lytteren at se sig selv, i det hun læser eller hører. Der er naturligvis mange måder og skal være det, men bedst er måske de ord, som gør det muligt for os at genkende os selv i de situationer og personer, der beskrives".

Det er også vigtigt at skelne mellem ord, der åbner, og ord der lukker, for forståelse og dialog. Her bruges både sundhedsvæsenet og kriminologien som de illustrerende eksempler. "Valget af ord siger os meget om de samfund, valget bliver truffet i. Hvilke kræfter – sociale forhold og magtforhold – er det, der fører til at noget betegnes kriminalitet, og hvilke kræfter fører omvendt til, at noget ophører med at være dækket af dette ord? Hvilke handlingsmuligheder åbnes eller lukkes i kraft af den ordbrug, vi vælger?" Selv prøver Christie at tale om uønskede handlinger i stedet for kriminalitet, dels for at åbne for en analyse af, hvad det er der sker og hvorfor, men også for at understrege, at definitionen på kriminalitet ændres over tid og afstande og kulturer. Det samme gælder omkring former for fysisk og psykisk sygdom.

Det er en god og let forståelig bog, Christie har skrevet. Den er også visse steder morsom, blandt andet i beskrivelsen af, hvordan institutionsanbragte mennesker, der ikke har et sprog, bestemt kan gøre sig forståelige, når de virkelig har brug for det.

Og hvor vi andre har lært, at "på vort eget sprog udtrykker vi det vi vil, mens vi på et fremmedsprog udtrykker det vi kan", så siger Christie, at manglen på ord, sagtens kan føre til, at man udtrykker sig klarere og bedre på et fremmedsprog end på sit eget. Så forsvinder væv og guirlander og florumvunden udenomssnak. Jeg er ikke nødvendigvis helt enig, men jeg kan godt se pointen.